

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 051 «Економіка»
за бакалаврською програмою професійного спрямування
«Світова економіка та моделі функціонування господарських систем»
на тему: «Теорія та політика економічних реформ в Китаї»

Виконавець:

студент 4 курсу, ФЕУП
Антоненко Олександр Миколайович

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент
Грималюк Андрій Вікторович

ОДЕСА – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність даної теми визначається тим, що в даний час Україна знаходиться в свого роду точці біфуркації, що визначає траєкторію її подальшого руху. При цьому, з одного боку, світовий досвід показує, що в ХХ і тим більше в ХХІ ст. економічний ривок вперед можливий лише на основі моделі керованого розвитку економіки. Але ця модель керованого розвитку протилежна тій моделі стихійного розвитку, яка склалася в даний час в Україні. Збереженню неефективної моделі стихійного розвитку служать спрощені уявлення про шляхи ринкової трансформації України, відповідно до яких подальшого дерегулювання достатньо для успішного розвитку української економіки.

З іншого боку, слід враховувати, що існує велика вітчизняна література, присвячена аналізу процесу ринкової трансформації в Україні, представлена, перш за все, роботами А.К. Покритана, М.І. Зверякова, Л.Л. Жданової, В.П. Гейца, А.А. Гріценко і ін. авторів, в яких глибоко проаналізований об'єктивний економічний зміст ринкової трансформації в Україні і розроблена теоретична модель керованого розвитку, що визначає ту економічну політику держави, яка необхідна для структурної перебудови та технологічної модернізації національної економіки в процесі реіндустріалізації. Однак потенційні можливості використання успішно досвіду керованої ринкової трансформації китайської економіки використовуються для наукового обґрунтування такої економічної стратегії ще далеко не повністю.

Мета дослідження більш широке використання наукових можливостей аналізу китайського досвіду керованої ринкової трансформації для розробки проблем керованого розвитку національної економіки і для з'єднання на цій основі двох паралельних процесів досліджень, один з яких пов'язаний з аналізом теорії і практики китайських економічних реформ, а інший - з науковим обґрунтуванням шляхів ринкової трансформації України.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні основи моделі керованого розвитку китайської економіки;
- зіставити ці теоретичні основи і практичну політику економічних перетворень в КНР;
- розглянути нове розуміння діалектики продуктивних сил і виробничих відносин в китайській економічній науці;
- проаналізувати діалектичний синтез формаційного і цивілізаційного підходів в економічній думці сучасного Китаю;
- провести порівняльний аналіз класичної моделі стихійної ринкової трансформації та сучасної моделі керованої ринкової трансформації;
- розглянути методологію аналізу власності в економічній науці сучасного Китаю;
- вивчити на прикладі КНР взаємозв'язок процесів ринкової трансформації та індустріалізації економіки;

- розглянути найважливіші методологічні основи аналізу практики китайських реформ в економічній теорії;
- оцінити перспективи технологічної модернізації української економіки в процесі керованої ринкової трансформації;
- обґрунтувати значення контролю суспільства над державою як найважливішої умови керованої ринкової трансформації.

Об'єкт дослідження є теоретичні основи та практична політика ринкової трансформації китайської економіки.

Предмет дослідження є діалектичний взаємозв'язок теорії і політики китайських економічних перетворень, що розглядається з точки зору історичних перспектив використання моделі керованої ринкової трансформації для модернізації економіки України.

Методи дослідження Найважливішою методологічною основою дослідження служить розмежування Одеської школою структури і динаміки політико-економічної системи. При такому підході класична залежність: «продуктивні сили - виробничі відносини - державна влада» виступає як статика соціально-економічної системи, яка розкриває її внутрішню структуру на даний момент розгортання історичного процесу. У той же час протилежна за своєю спрямованістю діяльно-практична, суб'єкт-об'єктна залежність, характеризує динамічну сторону політико-економічної системи. Найбільш повно вона розкривається в процесі керованого економічного розвитку суспільства, перед яким відкривається можливість свідомо використовувати об'єктивні економічні закони для розвитку продуктивних сил.

Зрозуміло, перш за все, при розгляді стану політико-економічної системи на даний момент часу на передній план закономірно висувається її структурна сторона. Її характеризує відповідна структурна залежність: об'єктивно досягнутий рівень розвитку продуктивних сил - виробничі відносини - політична влада. При цьому динамічна сторона економічної системи може на час подумки відсуватися на другий план.

Навпаки, при розгляді процесу економічного розвитку вона виступає на передній план. Її характеризує динамічна залежність, яка може розгортатися в прямо протилежному напрямку - від державного управління через свідоме використання об'єктивних виробничих відносин і іманентних їм економічних законів до планомірно організованого розвитку продуктивних сил. Повністю розгорнута динамічна залежність пов'язана зі свідомим використанням об'єктивних економічних законів з метою планомірного розвитку своїх продуктивних сил.

Найбільш повно така діяльно-практична, динамічна сторона реалізується в процесі керованого економічного розвитку сучасного Китаю. Таким чином, методологія розмежування структури і динаміки політико-економічної системи допомагає категоріально «схопити в думці» саму суть сучасної епохи, пов'язану з тріумфальним історичним піднесенням китайської економіки.

Інформаційна база дослідження: численні праці вітчизняних та зарубіжних авторів про сучасну китайську економіку і про економічну теорію в КНР; роботи А.К.Покритана, присвячені методології економічного аналізу та розкриваючі об'єктивний економічний зміст ринкової трансформації в Україні, наукові монографії та статті М.І.Зверькова, Л.Л.Жданової та інших авторів по проблемам світовій і вітчизняній економіки; нормативно-законодавчі акти України й інших країн, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів та ін.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки. Основний зміст викладено на 73 сторінках.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра опубліковано 1 статтю: Методологічні засади теоретичного аналізу китайського досвіду економічного розвитку // Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом. Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики. – Одеса: ОНЕУ, 2021. – №34.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Методологічні основи теорії і політики китайських економічних реформ» розглянуто китайський варіант діяльнісного підходу до аналізу економіки, поворот економічної науки в КНР до господарської практики, а також сучасні підходи китайської економічної науки до аналізу діалектики продуктивних сил і виробничих відносин.

Новий шлях, основні контури якого стали вимальовуватися з кінця 1970-х - початку 1980-х років, по суті заперечував той шлях розвитку КНР, який протягом більш ніж двох десятиліть лихоманив економіку країни. Неминучими складовими цього шляху були: декретоване усупільнення, виробництво заради виробництва, нагнітання обстановки класової боротьби. Новий шлях став вбирати в себе з досвіду минулого якраз все те, що тоді придушувалося, зробивши головний упор на використання в цілях підйому продуктивних сил країни різних форм господарської діяльності.

До певної міри ситуація в КНР з кінця 1970-х - початку 1980-х років стала подібна «новому економічному старту», котрий зазвичай починається після періоду надзвичайних подій і потрясінь. Після революційний економічний старт КНР пов'язаний був з ліквідацією розрухи і проведенням цілого комплексу перетворень спочатку загальнодемократичного і тільки потім соціалістичного характеру. Але вже на першому відрізку дистанції був здійснений навіть не перехід, а перескок з платформи «нової демократії» на платформу «прискорених соціалістических перетворень» китайського суспільства.

Новий «економічний старт» схожий з післяреволюційним. Фактично заново стали формуватися основні складові стратегії соціально-економічного розвитку Китаю, переглядалися темпи перетворень і взята на під споруду первісна загальна схема - поступова хода соціально-економічного прогресу при використанні самих різних форм господарської діяльності. Не проводячи прямих аналогій, можна сказати, що відмінність цих двох схем можна порівняти з розвитком політики «військового комунізму» і НЕПу в радянській Росії.

Підкресливши, що «шлях розвитку, відповідаючий специфіці цієї чи іншої країни, повинен відшукуватися, прокладатися і визначатися самим народом цієї країни», китайські офіційні документи зафіксували твердження на новому етапі в КНР «реалістичного підходу до справи», що зв'язується з рішучим відказом від «догматизму».

Вже з перших кроків така економічна політика орієнтувалася на використання різних форм господарської діяльності в багатоукладній економіці, поєднання централізованого планування і ринкового регулювання, вибірково модернізацію виробництва, використання фінансової та техніко-економічної допомоги зовнішнього (в першу чергу розвиненого капіталістичного) світу. Тому в досвіді минулого стали підкреслюватися дійсно присутні в ідеях Мао Цзе дуня і визнані правильними установки на дуже поступове перетворення приватної власності; «тривале співіснування і взаємний контроль» у відносинах між КПК і демократичними партіями; курс «нехай розцвітають сто квітів, хай змагаються сто шкіл» в області науки і техніки; принцип єдиного планування з урахуванням інтересів усіх верств міського і сільського населення, з урахуванням державних, колективних і особистих інтересів; особлива увага до сільського господарства та легкої промисловості.

Звернення до цих принципів в економічній діяльності, очевидно, пов'язано з певною в 1980-і роки орієнтацією на:

- відповідну реальним можливостям Китаю повільну ходу економічного прогресу в країні;
- неминуче використання в специфічних умовах відсталого аграрної країни спрощених форм і методів модернізації переважної частини економіки (що в колишній практиці характеризувалося як проведення «лінії мас» в господарському будівництві);
- вироблення «власного шляху» розвитку.

Визнаючи, що наукове знання може бути досягнуто тільки за допомогою постійного переходу від практики до теоретичних узагальнень і зворотного руху (за допомогою багатократного повторення), китайські вчені відносять до особливостей сучасного наукового пошуку превалювання емпіричного аналізу. З цим і зв'язується «прорив» в економічній теорії соціалізму.

Дійсно, господарська реформа і надзвичайне пожвавлення економічної діяльності в Китаї спочатку викликали потреби точного опису ситуації, а потім конкретного аналізу того, що не мало місця в попередньої практиці. Сама реальність зумовила необхідність вивчення в зв'язку з цим свого і зарубіжного досвіду. Дуже важливим виявилось

зіставлення результатів нової і колишньої економічної політики, на підставі чого і робилися висновки. Все це було пов'язано зі зверненням до фактів, даних досвіду, тобто до емпіричного знання. «Проривом» це називалося тому, що протягом тривалого часу в політичній економії аналізу господарського досвіду майже не приділялося уваги, а йшли в основному схоластичні суперечки. Реформа зробила можливою зміну самого методу дослідження, а саме: замість колишньої прихильності дедуктивного методу, коли на основі раніше встановлених принципів, з використанням деяких «сутнісних визначень» робилися висновки щодо функціонування соціалістичної економіки, перехід до індуктивного методу, заснованому на практиці і експерименті.

Справа в тому, що не теоретичні побудови прокладали шлях господарської реформи в КНР. Кризовість положення в економіці змусила людей діяти «знизу», рішучо і майже не озираючись йти на експеримент, який дуже швидко ставав повсюдною практикою. Сімейний підряд, дозволений спочатку для віддалених і бідних районів країни як можливий спосіб для селян прогодувати себе, давши ефект на практиці, швидко поширився по всій країні і фактично перетворився в перші кроки господарської реформи. Вражаючий успіх перетворень у сільському господарстві стимулював реформи в місті, де також практика випереджала прийняття будь-яких державних рішень. Отримання позитивних економічних (пожвавлення і зростання виробництва) і соціальних (збільшення зайнятості і доходів працюючих) результатів головним чином завдяки широкому використанню різних форм господарської діяльності служило підставою для подальшого їх офіційного визнання, законодавчого, а також концептуального оформлення.

Якщо раніше в центрі уваги вчених-економістів КНР стояло питання, якою має бути соціалістична економіка, відповідь на який логічно виводився з раніше усталених теоретичних положень, то з початком реформи, не переставши цікавитися цією нормативною стороною питання, вони разом з тим у першу чергу поділяли увагу з'ясуванню того, «що є економіка соціалізму», а це зажадало опису і пояснення об'єктивно існуючих фактів і їх внутрішніх зв'язків з урахуванням реальної дійсності.

Дедуктивний метод в економічній науці часто зображав соціалістичну економіку як внутрішню гармонію, а закладені в соціалістичному ладі переваги вважав вже реалізованими. Правилком ж експериментального методу є критична позиція, націленість на виявлення суперечностей та недоліків для відшукування коштів «лікування хвороби», що надає економічним дослідженням ще більшу об'єктивність [7].

Таким чином, головною особливістю китайського теоретико-практичного варіанту діяльнісного підходу до аналізу економіки є центральна роль положення про практику як критерій істини. Діяльнісний підхід характерний для самих різних і навіть протилежних шкіл і напрямків: з одного боку, марксизму і неомарксизму, з іншого - австрійської та неоавстрійської школи, а також традиційно-інституційного та неоінституційного напрямків. Найважливішим джерелом діяльнісного підходу є методологічний активізм виражений в найбільш чистій формі класиком німецької

філософії Йоганом Фіхте, який, наприклад, характеризує «право власності як право, що виключає дії, а не речі. Це відбувається так. Поки всі живуть смирно один біля одного, між ними не виникає суперечок. Тільки вперше тоді, коли вони починають проявляти себе в діяльності, вони стикаються один з одним. Вільна діяльність - джерело боротьби сил. Вона, отже, і є тим предметом, про який повинні домовлятися сторони; ця діяльність, а не речі, становить предмет договору. Власність на предмет вільної діяльності впливає і виводиться з виняткового права на вільну діяльність.

У реформованому Китаї стало постійно підкреслюватися, що науковістю володіє тільки така економічна теорія, яка виходить з практики та піддається експериментальній перевірці, до того ж слідом за розвитком практики розвивається далі. Саме такий шлях пройшла економічна теорія Сунь Етана: почала формуватися в 1950-і роки, отримала розвиток в 1960-і роки, піддавалася неодноразовим атакам за «ревізію» звичних, офіційно принятих уявлень про соціалізм і, нарешті, отримала практичну реалізацію і визнання постфактум в ході реформи економічної системи КНР.

Одним з так званих «проривів» в економічній теорії в ході реформи господарської системи КНР оголошена відмова від відриву характеристики виробничих відносин від рівня розвитку продуктивних сил. Висновком, зробленим в КНР на основі не тільки власного, а й загального досвіду соціалістичного будівельництва, з'явився той, що соціалізм за час свого існування не показав явних переваг перед капіталізмом в сфері розвитку продуктивних сил. Поставивши собі за межі 1970-1980-х років питанням про те, чому соціалізм існує так багато років, а країна як і раніше не позбулася бідності і відсталості, китайські вчені приходять до висновку, що закон відповідності виробничих відносин характеру продуктивних сил невірно трактувався в теорії і спотворювався в практиці соціалістичного будівництва.

Одеська школа послідовно виходить з того, що суспільство не може вольовим шляхом само свідомо створити нову систему виробничих відносин саме тому, що ці відносини є за своєю природою матеріальними і носять об'єктивний характер, вони в принципі не залежать від волі і бажання людей. Саме в цій матеріальності виробничих відносин укладені глибинні витоки провалу радянського експерименту.

Наслідуючи ідеї попередників, а не відкидаючи їх в цілому, сучасна економічна теорія в КНР зламала існуючі стереотипи і як основний критерій оцінки будь-якої економічної діяльності взяла «три корисності» - чи йде вона на користь розвитку продуктивних сил, сукупної могутності держави, підвищенню життєвого рівня народу; по-друге, і це, на наш погляд, найголовніше, висновки про шляхи дальшого розвитку робилися не на основі вже існуючих формул і ідей (неважливо, марксистських, класичних, кейнсіанських, неокласичних, інституціоналістських або яких-небудь ще), а на основі аналізу практики як в самому Китаї, так і в усьому світі.

У другому розділі «Ринкові реформи в Китаї та основні напрямки розвитку економічної теорії» проаналізовано теорія «соціалістичної ринкової економіки»,

концепцію «початкової стадії соціалізму», а також державний капіталізм через призму історичного шляху до «соціалізму з китайською специфікою».

Визнання на початку реформи соціалістичного господарства товарним стало розглядатися в КНР як «корінний прорив» традиційних поглядів на соціалізм. Хоча, як зазвичай буває в дискусіях, думка про товарне господарство при соціалізмі розчищала собі шлях в гострих суперечках.

Характерно, що в КНР, незважаючи на те, що підхід до визнання соціалістичного господарства товарним був поступовим, першою реакцією в теоретичних колах на реформу економічної системи було питання: «Чи не змінює це соціалістичної спрямованості розвитку Китаю, чи не означає здійснення капіталістичної ринкової економіки?». Даючи роз'яснення з цього питання, китайські економісти закликали не плутати поняття «товарне господарство» і «спосіб виробництва». Той чи інший спосіб виробництва визначається панівним типом власності на засоби виробництва, відповідає певній суспільно-економічної формації, а товарна економіка - зовсім не одна з них, а одна з форм взаємних господарських зв'язків між особистими власниками. Як антипод товарної економіки можна розглядати лише натуральне господарство. Соціалістичне ж господарство аж ніяк не є таким, його товарний характер визначається і існуючим поділом праці, і наявністю різних власників засобів виробництва і виробленого продукту, і різними економічними інтересами всередині однієї форми власності. Навіть між державними підприємствами існують відносини товарно-грошового обміну, оскільки зберігаються відмінності в характері праці. Праця все ще залишається засобом існування окремої людини. В таких умовах відносини між різними підприємствами не можуть не бути опосередковані принципами товарного обміну, а значить, природно, є товарними.

Сутність нової формули співвідношення плану і ринку в соціалістичній товарній економіці полягала в тому, що тут фактично мова йшла вже не про співвідношення, а про те, щоб вся економіка регулювалася ринком і щоб держава, в свою чергу, повністю контролювала ринок. Взаємозв'язок планових і ринкових регуляторів передбачався таким чином, щоб вся економічна діяльність була охоплена ринковими відносинами, але всі ринкові відносини піддавалися регулюванню і контролю за допомогою плану. Передбачалося, що держава стане за допомогою економічних, юридичних та необхідних адміністративних засобів регулювати співвідношення між ринковим попитом і пропозицією, створювати сприятливе економічне і соціальне середовище і тим самим підказувати підприємствам правильні господарські рішення.

Характерно, що теоретична проробка формули «держава регулює ринок, ринок орієнтує підприємство» передбачала вибір різних моделей реформи планової системи, одна з яких будувалася по ланцюжку «ринок - підприємство – держава», а друга по ланцюжку «держава - ринок – підприємство». У першому випадку функції з регулювання економічного руху повністю передаються ринку, а держава максимально скорочує втручання у функціонування ринку і вживає заходів до вирішення лише

проблем, які не можуть бути вирішені в рамках ринкового регулювання. Первинне регулювання економічного руху здійснюється ринком, а держава, допомагаючи ринковому регулюванню, здійснює вторинне регулювання. У другому випадку передбачається, що держава регулює і контролює ринок, а ринок спрямовує підприємства, по суті, виступаючи посередником при здійсненні непрямого контролю і направляючого планування.

За допомогою прийнятої формули «держава регулює ринок, ринок орієнтує підприємство» в КНР припускали вирішити проблему з'єднання плану і ринку. У ній бачилися три взаємопов'язаних елемента: підприємство, яке є незалежним товаровиробником, що діє на основі самокупності та самофінансування; конкурентна ринкова система, що охоплює як засоби виробництва, так і фактори виробництва, включаючи фінансовий ринок, ринок робочої сили та ін.; система макроекономічного регулювання, заснована на застосуванні непрямих економічних важелів (податків, відсоткових ставок).

Однак багато вчених бачили в цій моделі «нерозривної триєдності» лише теоретичну абстракцію, вважаючи, що досягти синхронізації дій на мікро- і макрорівні не вдасться ще дуже довгий час. У цей період вчені КНР стали висловлювати думку про те, що труднощі в реальному житті породжуються тим, що в процесі переходу від старого господарського механізму до нового виникає нестійка рівновага. Викликана вона тим, що старий механізм розхитаний, але далеко не усунутий, а новий лише тільки починає формуватися і вплив його на економіку є фрагментарним; макрокерування не встигає за активізацією на мікрорівні, оскільки адміністративний вплив скорочується, а економічні важелі не налагоджено. Кроки щодо активізації на мікрорівні явно довше кроків по створенню системи макроконтролю. Усвідомлюючи складність такої ситуації, китайські вчені в той же час підкреслюють, що специфічні особливості Китаю, що висловлюються в економічній відсталості і масштабності країни, нерівномірності розвитку її регіонів і дефіциту досвіду управлінських кадрів, не дозволяють діяти швидко, а вимагають лише поступового просування вперед.

Відповідно до концепції «початковій стадії соціалізму» весь період, що почався з завершення в основному соціалістичного перетворення приватної власності на засоби виробництва в 1950-х роках і закінчиться здійсненням в основному соціалістичної модернізації, на що потрібно мінімум сто років, становить початкову стадію соціалізму. На думку вчених КНР, концепція початковій стадії соціалізму є важливе теоретичне питання, тісно пов'язане з базовою програмою, висунутою Ден Сяопіном: поєднуючи загальну істину марксизму з конкретною практикою країни, йти своїм шляхом, будувати соціалізм з китайською специфікою.

Це означає відмову від розгляду соціалізму у вигляді короткочасного періоду перетворення багатокладності економіки, після якого починається поступовий перехід до комунізму. Новий підхід полягає в тому, щоб розглядати соціалізм як досить стійку і

самостійну стадію розвитку, яка може мати самостійні етапи і тому займає собою досить тривалий період.

Говорячи про соціальні наслідки ринкових перетворювань в КНР, слід звернутися до вихідних позицій. Вихідні позиції - соціалізм з жорсткими адміністративними обмежувачами в господарській діяльності, але в той же час з надзвичайно важливими для людини соціальними гарантіями - забезпеченням роботою, прожитковим мінімумом, охороною здоров'я, освітою. Все це приходить в зіткнення з законами ринкової економіки, що складаються в тому, що ефективність господарювання досягається лише в умовах конкурентної боротьби, витіснення слабкого сильним і найбільш дієдатним. Тому в країнах, що переходять до ринкової економіки, які не які втрати колишніх соціальних гарантій і відсуванням на другий план проблем соціальної справедливості неминучі, а ступінь соціальної захищеності трудящих знижується.

У третьому розділі «Китайська модель керованої ринкової трансформації та її значення для економіки України» запропоновано приділити увагу необхідності заміни давно застарілої ліберальної моделі стихійної ринкової трансформації України шляхом переходу до сучасної державно-капіталістичної моделі керованого розвитку економіки.

в економічній системі структурна залежність характеризується в цілому об'єкт-суб'єктної спрямованістю, що веде від продуктивних сил до виробничих відносин і від них - до держуправління. Відкриття цієї об'єкт-суб'єктної залежності стало вихідним пунктом наукового пізнання суспільства і його розвитку. Вона дає як би моментальну фотографію або рентгенівський знімок економічної системи, що розкриває її внутрішню структуру на кожній даному ступені історичного розвитку.

Разом з тим в економічній системі були виявлені залежності і іншого, динамічного порядку, які характеризуються зустрічній, прямо протилежної спрямованістю, що веде від виробничих відносин до продуктивних сил суспільства. Йдеться, перш за все, про активну дію капіталістичних виробничих відносин на розвиток індустріальних продуктивних сил, починаючи з простої капіталістичної кооперації та мануфактури - до великого машинного виробництва. Ці залежності утворюють динамічну сторону закону відповідності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил, механізм дії якого, як відомо, включає не тільки прямі, але й зворотні зв'язки між продуктивними силами і виробничими відносинами.

Досить розроблені в літературі і категоріальні положення про активну дію держуправління на економічний базис суспільства. Більш того, об'єктивний процес посилення в ХХ ст. економічної ролі держави поставив на порядок денний економічної теорії питання про те, як співвідноситься активну держуправління з економічним базисом суспільства. У зв'язку з цим в літературі виникла тривала дискусія про те, чи треба розглядати це держуправління в контексті зворотного активного впливу надбудови на базис або мова йде про те, що держава в тій мірі, в якій воно втручається в економіку, об'єктивно виходить за межі надбудови і стає елементом економічного базису суспільства. Таким чином, в цілому в економічній науці давно відомі, широко

обговорюються і досить повно розроблені на емпіричному і категоріальному рівнях положення про зворотне активному впливі держуправління на форми господарювання і останніх - на розвиток продуктивних сил суспільства.

Сучасний Китай є найбільш масштабним і вражаючим конкретно-емпіричним прикладом застосування суб'єкт-об'єктного принципу на практиці.

Як відомо, матеріальність виробничих відносин і об'єктивний характер економічних законів визначаються їх залежністю від досягнутого даним суспільством рівня і характеру його продуктивних сил. Люди не можуть довільно вибирати за своїм бажанням свої виробничі відносини, тому що останні визначаються не їх волею, а досягнутим на даний момент рівнем розвитку продуктивних сил. Скільки б консолідованим не виступало суспільство в якості єдиного вольового суб'єкта, воно не може просто взяти і перестрибнути через цю об'єктивну залежність виробничих відносин від продуктивних сил, не викликаючи небезпечних для себе наслідків.

Симетрія об'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних залежностей споглядалася в радянському суспільстві за часів НЕПу, коли держава досить успішно використовувало об'єктивні економічні закони, іманентні товарно-капіталістичних відносин, для відновлення зруйнованого народного господарства. Але китайський досвід пішов далі. На відміну від радянського НЕПу, «китайське економічне диво» охопило не тільки відновлювальний, а й так званий реконструктивний період, коли головним джерелом зростання стає вже не використання існуючих виробничих потужностей, а створення нових промислових підприємств. Якщо радянський досвід НЕПу виявився обмежений вузькими історичними рамками відновного періоду, то «китайське диво» в нових історичних умовах розкрило приголомшливі можливості використання державно-капіталістичної моделі керованого розвитку для кардинальної перебудови технологічної структури виробництва. Таким чином, сучасну китайську економіку можна розглядати як таку модель державного капіталізму, яка, на відміну від свого радянського «попередника» часів НЕПу, зуміла вийти далеко за межі відновлення зруйнованого господарської системи і свідомо використовувати об'єктивні економічні закони капіталізму з метою технологічної модернізації та структурної перебудови національної економіки.

По-перше, історично української моделі капіталізму передувала не система господарювання з приватними власниками, а індустріально розвинена країна з високо монополізованою економікою, яка могла функціонувати тільки в плановій системі господарювання. Тому використання для такої високомонополізованої індустріальної системи (при відсутності розвиненої фінансової і банківської інфраструктури) державно-капіталістичної моделі в період формування ринкових інститутів є найбільш прийнятним варіантом перехідною економічної форми. Оскільки процес переформатування складових матеріально-речової та фінансової структури відповідно до вимог конкурентно-ринкового механізму вимагає певного часового періоду, то для

адаптації господарської моделі до ринкових умов функціонування модель державного капіталізму є об'єктивно необхідною.

По-друге, нова технологічна революція призводить до корінних змін в системі продуктивних сил і передбачає розробку довгострокових цілей в інноваційно-технологічній сфері, успішна реалізація яких без активної участі держави, як показує досвід, практично неможлива. Ринок з його орієнтацією переважно на поточні результати не може вирішувати такі масштабні та довгострокові завдання

Таким чином, порівняльний категоріальний аналіз показує, що найбільш ефективною є система, побудована за принципом дзеркальної симетрії, коли механізм розвитку системи дзеркально відображає все її структурні рівні, взяті в суб'єкт-об'єктної послідовності, зворотної по відношенню до об'єкт-суб'єктної спрямованості, характерною для статичної залежності. Така категоріальна формула успіху китайської економіки. Разом з тим це історичний урок для інших, менш успішних країн, включно з Україною, які можуть з урахуванням своєї історичної специфіки використовувати цей «код успіху» для модернізації своєї економіки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Об'єктивно суспільно-економічний лад, який сьогодні називається в КНР «соціалізмом з китайською специфікою», є конвергентною за своєю суттю «змішаною економікою» державного капіталізму, де дуже різноманітні за рівнем розвитку продуктивні сили, де співіснують різні за формами власності типи господарств і відповідні їм відносини з виробництва та розподілення матеріальних благ. Тому більшість українських і закордонних економістів вважають за краще говорити не про соціалізм, а скоріше про державний капіталізм з китайською специфікою, виходячи з того, що основну частку ВВП і більшість робочих місць в країні створює приватний бізнес, а малі та середні приватні підприємства в КНР - це понад 60% ВВП країни і більше 80% робочих місць.

2. Концепція «соціалізму з китайською специфікою» є фактором, мобілізуючим народ на діяльність щодо пом'якшення і усунення того, що викликає напруженість і може підірвати соціальну стабільність в китайському суспільстві: це в першу чергу вирішення питань зайнятості та безробіття, запобігання поглибленню майнової диференціації і, тим більше, недопущення поляризації в суспільстві, скорочення, а потім і ліквідації бідності. На будівництво такого суспільства керівниками країни відводиться термін, за тривалістю по суті адекватний міжформаціонному переходу («кілька поколінь людей»), а на цього дня «гармонійне соціалістичне суспільство з китайською специфікою» може бути лише світлою мрією, до якої будуть (або, принаймні, можуть) прагнути одне за іншим ряд поколінь народу Китаю.

3. У Китаї економічна політика стає органічною частиною самої системи, яка виступає як єдина політико-економічна система, і саме це багато в чому надає системі

той приголомшливий динамізм, який не перестає вражати уяву людей в ХХІ ст. У такій системі кардинально змінюється сам механізм дії загальноекономічного закону відповідності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил. У новому господарському механізмі встановлення і підтримання цієї відповідності вже в значній мірі свідомо опосередковується суспільством в цілому, виступаючим як сукупний історичний суб'єкт. Тим самим в новому механізмі суспільного розвитку радикально змінюється місце економічної політики та економічної теорії. При цьому теоретичний аналіз діалектики продуктивних сил і виробничих відносин зближує підходи сучасної китайської економічної науки з методологією Одеської школи економічної теорії.

4. У цілому в процесі ринкових реформ в Китаї теорія слідувала за практикою, а не практика за теорією. Тому методологічні аспекти теоретичного обґрунтування нової моделі розвитку ще недостатньо повно розроблені китайською економічною наукою. Це залишає вільною і фактично незайнятою своєрідну наукову «нішу» для широкого використання методології Одеської школи, виходячи з того, що розвинути вихідне товарне відношення капіталістичної економіки до рівня основного виробничого відношення капіталізму, до рівня відносин промислового капіталу в сучасних умовах здатний не ліберальний, а тільки державний капіталізм.

5. Одеська школа доводить, що, як підкреслює М.І.Зверяков, що державно-капіталістична модель (а в іншій редакції - «змішана економіка») має багатообіцяючу історичну перспективу завдяки своїй варіативності і мінливості. Вона виступає в якості перехідної форми між різними полюсами господарського устрою - планом і ринком, які можуть поєднуватися в різних пропорціях і комбінаціях. Таке поєднання здатне надати державному капіталізму потужний заряд історичного динамізму.

6. На відміну від радянського НЕПу, «китайське економічне диво» охопило не тільки відновлювальний, а й так званий реконструктивний період, коли головним джерелом зростання стає вже не використання існуючих виробничих потужностей, а створення нових промислових підприємств. Сучасну китайську економіку можна розглядати як таку модель державного капіталізму, яка, на відміну від свого радянського «попередника» часів НЕПу, зуміла вийти далеко за межі відновлення зруйнованого господарської системи і свідомо використовувати об'єктивні економічні закони капіталізму з метою технологічної модернізації та структурної перебудови національної економіки.

7. Світовий досвід показує, що в дійсності успіху досягають лише ті країни, які створюють сучасну державно-капіталістичну модель керованого розвитку. Саме ці в основному азіатські країни і, перш за все, Китай утворюють нове, східне ядро, яке вступає в конкурентну боротьбу зі старим, західним ядром капіталістичної світ-системи. І ми бачимо, що традиційний центр світ-системи починає запекло чинити опір посиленню цього нового, азіатського центру.

8. При цьому гострота ситуації посилюється тією обставиною, що в перспективі в процесі розпаду єдиного ядра капіталістичної світ-системи можуть виникати все нові і нові «ядра». В принципі при сприятливих умовах цей процес не виключений і на пострадянському просторі, ще володіючому залишками колишнього науково-виробничого потенціалу. Тому немає нічого дивного в тому, що традиційний західний центр капіталістичної світ-системи активно прагне нав'язати периферії і, перш за все, пострадянським країнам таку застарілу неоліберальну модель економіки, яка в зародку блокує будь-яку можливість утворення тут конкуруючих світ-системних центрів.

9. Тому причини економічного відставання України треба шукати не тільки в політиці тієї чи іншої уряду або президента, не тільки в їх компетентності або некомпетентності, а й, перш за все - в повній неадекватності самої моделі ринкової трансформації, нав'язаної Україні. Державний капіталізм об'єктивно означає для сучасної України апробовану світовим і, перш за все, китайським досвідом таку перехідну економічну форму, яка довела на практиці свою адекватність умовам трансформації командної системи в ринкову економіку. І якщо Україна не замінить свою давно застарілу ліберальну модель стихійної ринкової трансформації, перейшовши до сучасної державно-капіталістичної моделі керованого розвитку, то вона ризикує надовго залишитися однією з найбільш відсталих країн периферійного капіталізму.

АНОТАЦІЯ

Антоненко О. М., «Теорія і політика економічних реформ в Китаї».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «051 Економіка» за бакалаврською програмою професійного спрямування «Світова економіка та моделі функціонування господарських систем».

Одеський національний економічний університет.
Одеса, 2021.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – є теоретичні основи та практична політика ринкової трансформації китайської економіки.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти моделі керованого розвитку національної економіки і з'єднання на цій основі двох паралельних процесів досліджень, один з яких пов'язаний з аналізом теорії і практики китайських економічних реформ, а інший - з науковим обґрунтуванням шляхів ринкової трансформації України.

Проаналізовано теоретичні основи моделі керованого розвитку китайської економіки, методологічні основи аналізу практики китайських реформ, нове розуміння діалектики продуктивних сил і виробничих відносин, діалектичний синтез формаційного і цивілізаційного підходів в китайській економічній науці. Показано, що за поняттям "соціалістичної ринкової економіки" ховається специфічна форма державного капіталізму. Проведено порівняльний аналіз класичної моделі стихійної ринкової трансформації та сучасної державно-капіталістичної моделі керованої ринкової трансформації.

На основі проведеного теоретичного аналізу обґрунтовується необхідність заміни давно застарілої ліберальної моделі стихійної ринкової трансформації України шляхом переходу до сучасної державно-капіталістичної моделі керованого розвитку економіки.

Ключові слова: економічна система КНР, модель соціалізму з китайською специфікою, державний капіталізм, реформування економіки.

ANNOTATION

Antonenko O., “Theory and Policy of Economic Reforms in China.”

Qualifying work on obtaining a master's degree in the specialty «051 Economy» under the master's program «World economy and models of functioning of economic systems».

Odessa National Economics University.

Odessa, 2021.

The bachelor's thesis consists of three sections. The object of research is theoretical foundations and practical policy of market transformation of the Chinese economy.

The paper considers the theoretical aspects of the model of controlled development of the national economy and the connection on this basis of two parallel research processes, one of which is related to the analysis of theory and practice of Chinese, and the other - with scientific substantiation of market transformation of Ukraine.

The theoretical foundations of the model of controlled development of the Chinese economy, methodological foundations of analysis of the practice of Chinese reforms, a new understanding of the dialectic of productive forces and production relations, dialectical synthesis of formational and civilizational approaches in Chinese economics are analyzed. It is shown that the concept of "socialist market economy" hides a specific form of state capitalism. A comparative analysis of the classical model of spontaneous market transformation and the modern state-capitalist model of managed market transformation is carried out.

Based on the theoretical analysis, the need to replace the long-outdated liberal model of spontaneous market transformation of Ukraine by moving to a modern state-capitalist model of controlled development of the economy is substantiated.

Keywords: China's economic system, the model of socialism with Chinese characteristics, state capitalism, economic reform.